УДК 338.9:658

Г. І. Кіндрацька, Ю.І. Кулиняк
Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра обліку та аналізу

СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВЕЛИКИХ, СЕРЕДНІХ ТА МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДИНАМІКИ

© Кіндрацька Г. І., Кулиняк Ю. І., 2015

Проаналізовано структуру суб’єктів підприємництва України залежно від їхнього виду (великі, середні, малі) та встановлено основні особливості їхньої діяльності. Досліджено за 2008–2014 рр. динаміку розвитку економіки України, найважливішого її сектору – промисловості та галузі промисловості – машинобудування за такими загальними показниками: вартість активів, обсяг реалізованої продукції і чистий прибуток, а також встановлено причини їхньої зміни. Здійснено порівняльне оцінювання темпових показників діяльності великих, середніх і малих підприємств України, охарактеризовано тенденції зміни цих показників. Проаналізовано співвідношення темпів зростання середньорічної вартості активів і обсягу реалізованої продукції, а також темпів зростання чистого прибутку і обсягу реалізованої продукції з метою оцінювання рівня ділової активності промислових підприємств і підприємств машинобудування.

Ключові слова: суб’єкти підприємництва, великі підприємства, середні підприємства, малі підприємства, динаміка, ділова активність.

G. I. Kindratska, Y. I. Kulinyak
Lviv Polytechnic National University

STATUS AND DEVELOPMENT TRENDS OF LARGE, MEDIUM AND SMALL ENTERPRISES OF REAL ECONOMY IN UKRAINE: A COMPARATIVE ANALYSIS OF DYNAMICS

© Kindratska G. I., Kulinyak Y. I., 2015

In the article the structures of Ukrainian business entities are analyzed depending on their size (large, middle, small) and peculiarities of their activities are determined. It is shown that large enterprises (concerns, corporations) are less flexible and dynamic than small and middle enterprises that instantly react to changes of the market situation. However, small and middle enterprises fall behind large enterprises in terms of absolute indexes, for example, the cost of assets, sales volume, net income. For this reason, the comparative analysis of the development trends of these types of enterprises is conducted with the purpose of determining the level of their business activities.

The analysis of general dynamics of large, middle and small enterprises performance has been done which educes the trends in the past and the perspective directions of their development in the future. It assists the improvement of economic results of industries and sectors of economy of Ukraine. The dynamics of enterprises activities in the competitive environment under the influence of both external and internal factors is characterized by ongoing changes in their cost of assets, sales volume, net profit, and other indicators. The analysis of the economic development dynamics of Ukraine in 2008-2014, with special attention to industrial and machine building enterprises is conducted. The reasons of negative changes

in their performance are studied. Correlation of rates of growth in average annual cost of assets, sales volume, and net profit is analyzed with the purpose of estimating the level of business activities of industrial enterprises and enterprises of machine building.

Judging from the results of the analysis of dynamics of large, middle and small enterprises in Ukraine, industrial and machine building enterprises, in particular, by such general indexes as cost of assets, sales volume, and net income, it is possible to state that the level of business activity of enterprises is not high, as they accumulate property actively but use it not very effectively.

Key words: business entities, large enterprises, medium-sized enterprises, small businesses, dynamics, business activity.

Постановка проблеми

Згідно зі “Стратегією сталого розвитку Україна – 2020” визначено найважливіші вектори руху країни вперед, зокрема вектор розвитку передбачає “стійке зростання економіки екологічно невиснажливим способом” [1]. За визначенням Всесвітнього економічного форуму, здатність країни забезпечувати стабільні темпи економічного зростання в середньостроковій перспективі є основою національної конкурентоспроможності.

Забезпечення стійкого зростання ґрунтується на ефективності, стійкості та динамічності розвитку підприємств як об’єктивно необхідних умов їх діяльності, що, своєю чергою, сприяє поліпшенню економічних результатів галузей і секторів економіки України. Динамічність діяльності підприємств в умовах конкурентного середовища внаслідок впливу зовнішніх і внутрішніх факторів характеризується постійними змінами таких загальних показників, як вартість капіталу, інвестованого в активи, чистий дохід (обсяг реалізованої продукції), прибуток тощо. Якщо ж, незважаючи на їхній вплив, підприємство як економічна система перебуває у статичному стані, тобто параметри її функціонування тривалий час залишаються незмінними, то фінансових проблем у майбутньому уникнути доволі складно.

Актуальність аналізу розвитку великих, середніх і малих підприємств за динамікою загальних показників полягає в тому, що за його результатами можна простежити тенденції розвитку підприємств в минулому, а також спрогнозувати майбутній рівень показників і визначити перспективні напрями їх розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Економічне зростання трактують як інтегральну характеристику діяльності підприємства, яку можна оцінити за системою взаємозалежних показників [2]. Проблему вибору показників для об’єктивного оцінювання динамічності розвитку підприємства активно обговорюють науковці, а практики намагаються знайти шляхи її вирішення як на мікрорівні, так і на рівні певної галузі чи сектору економіки країни.

Основним критерієм економічного зростання в класичній економічній теорії є максимізація прибутку суб’єкта підприємництва [3]. Однак величина прибутку тісно пов’язана з рівнем ризику, які перебувають в оберненій залежності. Відповідно прагнення досягти максимального прибутку сьогодні може призвести до зниження результатів діяльності в перспективі.

Зарубіжні і вітчизняні вчені доволі часто ототожнюють темпи економічного зростання з темпами зростання обсягів продажу продукції (в американських виданнях – оборот фірми) або з прибутком підприємства [4, 5]. Очевидно, що на практиці одночасно досягти максимальної величини продажу продукції і прибутку не вдається, але забезпечити співрозмірне їх зростання можливо хоча б протягом певного періоду часу. Кожний з вказаних показників є необхідним, але не достатнім індикатором зростання підприємства як інтегральної характеристики його діяльності. Також пропонують використовувати у сучасних моделях такий критерій, як економічна додана вартість, яка показує додану норму прибутку понад загальну вартість капіталу підприємства [6].

Дослідження науковців, зокрема таких як [7], довели, що економічного зростання досягають лише тоді, коли відбувається одночасне зростання інших загальних показників, зокрема чистого

доходу (обсягу реалізованої продукції) та сукупного капіталу, інвестованого в діяльність підприємства. Порівняння темпів зростання кожного наступного з перелічених показників (т. з. “золоте правило економіки”) дає можливість зробити висновок щодо позитивної чи негативної тенденції розвитку суб’єкта підприємництва. Останнім часом науковці, виходячи з зазначеного співвідношення загальних показників, пропонують модифіковані варіанти співвідношень між динамічно впорядкованими показниками, дотримання яких мало б забезпечити підприємству позитивну динаміку розвитку. Однак розширення чи заміна певних показників, на нашу думку, часто не характеризує оптимальних пропорцій між зростанням їхніх значень.

Крім того, досліджують динамічність та збалансованість показників здебільшого на рівні підприємств певного виду економічної діяльності, без порівняння з тенденціями розвитку інших видів діяльності чи секторів економіки України та не враховуючи особливостей діяльності самого підприємства та умов його функціонування. Це дає підстави говорити, що питання залежності динаміки загальних показників діяльності підприємств від їх виду досліджено недостатньо.

Постановка цілей

Метою статті є дослідження динаміки таких загальних показників діяльності підприємств: вартість активів, обсяг реалізованої продукції і чистий прибуток, а також встановлення причин їхньої зміни на рівні економіки України, промисловості як одного з найважливіших її секторів і машинобудування як галузі промисловості.

Реалізація сформульованої мети зумовила необхідність виконання таких основних завдань дослідження: оцінити динаміку, структуру й основні особливості діяльності суб’єктів підприємництва України залежно від їхнього виду (великі, середні та малі); проаналізувати темпи зростання вартості активів, обсягу реалізованої продукції та чистого прибутку машинобудування, промисловості та загалом економіки України за 2008–2014 рр., оцінити тенденції та причини їхньої зміни.

Виклад основного матеріалу

Розвиток явища у часі характеризує динаміка показників діяльності підприємства, тому одним з основних завдань аналізу динаміки є встановлення закономірностей зміни їх значень за аналізований період. Ретроспективний аналіз динаміки показників різних видів суб’єктів підприємництва (великі, середні, малі) дає змогу побудувати історичний базис розвитку та визначити початкові умови для зміни його якісного стану. Основні критерії віднесення суб’єкта підприємництва до відповідного виду наведено на рис. 1 [8].

Рис. 1. Класифікація суб’єктів господарювання

В Україні станом на 01.01.2013 налічувалося 1 600 127 суб’єктів господарювання, з яких 698 СВП, 20550 ССП та 1578879 СМП. Протягом 2011–2012 років спостерігалося зменшення кількості суб’єктів малого та середнього підприємництва. В структурі суб’єктів господарювання частка ССП збільшилася з 1,24 % від загальної кількості суб’єктів господарювання у 2011 році до 1,29 % у 2012

році внаслідок зменшення кількості СМП. У структурі суб'єктів вітчизняного підприємництва за розміром станом на 01.01.2013 частка малих підприємств становила 94,3 %, середніх – 5,5 % та великих – 0,2 % [9].

СВП мають можливість розширити сферу своєї діяльності, що супроводжується зниженням загальних витрат. Однак економічні переваги СВП не безмежні. Зі збільшенням масштабів виробництва відповідно зростають витрати, пов'язані з реалізацією продукції: розширюється географія продажу, збільшуються знижки покупцям, зростають маркетингові витрати тощо. Одночасно знижується рівень гнучкості великих підприємств. Натомість СМП використовують перевагу гнучкості та здебільшого зводять до мінімуму гостроту конкуренції з великими підприємствами, оперативно переорієнтовуючи свою діяльність відповідно до ринкових факторів. ССП перебувають у перехідному стані між великими та малими.

Проаналізуємо загальні тенденції динаміки розвитку великих, середніх і малих суб'єктів підприємництва на основі офіційних даних Держстату за такими загальними показниками: капітал, інвестований у діяльність підприємства (обсяг активів); обсяг реалізованої продукції (чистий дохід від реалізації продукції); чистий прибуток. При цьому порівняємо тенденції зміни цих показників для економіки України, промисловості як найважливішого її сектору та машинобудування – однієї з системотвірних галузей вітчизняної економіки за обсягами виробництва та реалізації продукції, зокрема за межі України.

Аналіз темпів зростання середньорічної вартості активів. Одним з важливих загальних показників, за яким оцінюють економічний потенціал підприємства, середньорічна вартість активів[1] (обсяг капіталу, інвестованого в діяльність підприємства за аналізований період).

За результатами аналізу темпів зростання середньорічної вартості активів підприємств України протягом 2009–2013 рр. встановлено, що щорічні темпи перевищували 100 %, за винятком малих підприємств, вартість активів яких у 2012 р. знизилася на 27,89 % порівняно з попереднім роком (рис. 2).

Рис. 2. Динаміка середньорічної вартості активів підприємств України (% до попереднього року)
Джерело: Державна служба статистики України, власні розрахунки

Середній темп зростання активів за 2009–2013 рр. становить 117,76 %. Зростання вартості активів великих підприємств відбувається повільніше, тоді як малі та середні підприємства кожні два роки перевищують його. Найвищі темпи зростання активів мали середні підприємства у 2012 р. Така тенденція зумовлена різким зростанням середньорічної вартості: необоротних активів – на 143,47 %, оборотних активів – на 173,03 % та витрат майбутніх періодів – на 152,16 %.

[1] Активи – ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, призведе до отримання економічних вигод у майбутньому.

Порівняння темпів зростання активів різних за розмірами промислових підприємств зі середньогалузевим значенням показало, що у 2009 р. всі темпові показники перевищували середнє значення. Протягом 2010–2013 рр. великі промислові підприємства нарощували майновий потенціал повільніше, ніж в середньому за промисловість, а темпи зростання малих та середніх промислових підприємств відповідали загальнонаціональній тенденції (рис. 3).

Рис. 3. Динаміка активів промислових підприємств України (% до попереднього року)
Джерело: Державна служба статистики України, власні розрахунки

Найшвидшими темпами у 2012 р. розширювався майновий потенціал середніх підприємств (на 184,24 %), а щорічні темпи зростання вартості активів промислових підприємств випереджали аналогічні показники економіки України загалом.

Підприємства машинобудування демонструють аналогічну тенденцію у 2013 р. – темпи приросту активів зростають, хоча порівняно з підприємствами промисловості темпи їхнього зростання нижчі (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка вартості активів машинобудівних підприємств у 2013 р.

Види підприємств	Вартість активів, млн. грн		Темп зростання, %
	на початок року	на кінець року	
Великі підприємства	88050,1	93231,6	105,88
Середні підприємства	70682,4	75225,1	106,43
Малі підприємства	12344,5	13119,2	106,28
Разом	171077	181575,9	106,14

Отже, за темпами зростання вартості активів як в економіці України, так в промисловості та машинобудуванні спостерігається позитивна тенденція, адже протягом 2009–2013 рр. підприємства активно нарощували власний майновий потенціал (лише вартість активів малих підприємств у 2012 р. становила 94,22 % від попереднього року).

Аналіз темпів зростання обсягу реалізованої продукції. Обсяг реалізованої продукції[2] підприємств України у 2010 р. різко зріс (найвищий темп приросту зафіксований у середніх підприємств – 34,95 %), однак з 2011 р. спостерігається сповільнення темпів приросту обсягів реалізації продукції, хоча з перевищенням середнього їх рівня. В 2013 р. негативна тенденція скорочення обсягів реалізованої продукції продовжувалася (рис. 4).

[2] Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) визначається за ціною продажу відвантаженої готової продукції (товарів, послуг), що зазначена в оформлених як підстава для розрахунків з покупцями (замовниками) документах (включаючи продукцію (товари, послуги) за бартерним контрактом), за вирахуванням ПДВ.

Рис. 4. Обсяги реалізованої продукції підприємств України за 2009–2013 рр. (% до попереднього року)
Джерело: Державна служба статистики України, власні розрахунки

Загальне зменшення обсягів реалізації промислової продукції у 2013 р. порівняно з 2012 р. становило 4,05 %. Найбільше скоротився обсяг реалізації продукції у середніх підприємств (на 9,66 %), а найменше – великих – 1,84 %) (рис. 5.).

Рис. 5. Динаміка обсягів реалізованої продукції промислових підприємств України (% до попереднього року)
Джерело: Державна служба статистики України, власні розрахунки

Отже, в 2013 р. посилилися тенденції нестійкості та спаду внаслідок впливу кон'юнктурних коливань та несприятливих макроекономічних інституційних умов. За 2014 р. обсяги виробництва базових галузей економіки України знизилися ще на 9,6 %, зокрема промисловості – на 10,7 % [10]. На думку експертів, серед факторів, що зумовлювали такі економічні тенденції, були: військові дії на Сході України та розрив міжрегіональних зв'язків унаслідок анексії АР Крим; низький зовнішній попит унаслідок гальмування економічного зростання країн – основних торговельних партнерів; ускладнені торговельні відносини з Російською Федерацією; зниження купівельної спроможності населення внаслідок зменшення його реальних доходів; погіршення фінансових результатів підприємств, звуження кредитної активності, скорочення державного фінансування та високий рівень невизначеності.

У докризові роки спостерігалася позитивна динаміка фінансово-економічних показників українських машинобудівних підприємств. Так, у 2000–2008 рр. виробництво машинобудівної продукції зростало в середньому на 18,4 % щорічно. Частка машинобудування у промисловому виробництві в цей період залишалася відносно низькою – 10–13 %. Для порівняння, за часів СРСР цей показник становить в 26 %, а у деяких економічно розвинених країнах він становить: 29 % у США, 30 % у Швеції, 42 % у Німеччині [11, с.55]. Частка машинобудівної галузі в обсягах

промислового виробництва 2013 р. становила 9,8 %, у ВВП країни – 5,4 %, до кількості працюючих промисловості – понад 20 %, в експорті товарів країни 16,8 %.

Найшвидше скорочувався приріст обсягу реалізованої продукції великих машинобудівних підприємств (з 43,14 % у 2011 р. до -11,08 % у 2013 рр.) та середніх (відповідно з 36,37 % до -28,78 %). Позитивною тенденцією є перевищення у 2012–2013 рр. темпів приросту обсягів реалізації продукції машинобудування малими підприємствами над великими та середніми при загальній тенденції скорочення приросту аналізованого показника (рис. 6).

Рис. 6. Динаміка обсягів реалізованої продукції машинобудівних підприємств України (% до попереднього року)
Джерело: Державна служба статистики України, власні розрахунки

Отже, порівняння темпів зростання обсягу реалізованої продукції зі зростанням середньорічної вартості активів дає підстави говорити про негативну тенденцію у 2012–2013 рр.: як в економіці України загалом, так і в промисловості темпи зростання обсягів реалізації продукції не перевищували темпів зростання вартості активів, що свідчить про неефективне використання майнового потенціалу підприємств. Найкращі показники зафіксовано у 2010–2011 рр.

Аналіз темпів зростання прибутків (збитків). Фінансові результати є одним з найважливіших показників, який не лише синтезує результати різних видів господарської діяльності підприємств, а й наочно відображає ефективність використання ресурсів. З метою аналізу фінансових результатів суб'єктів підприємництва відповідно до [12] використовують такі основні показники:

– питома вага підприємств, які отримали чистий прибуток (у %) – обчислюється як відношення кількості підприємств, які отримали чистий прибуток до оподаткування до загальної кількості підприємств, що подали звітність х 100;

– питома вага підприємств, які отримали чистий збиток (у %) – обчислюється як відношення кількості підприємств, які отримали чистий збиток до оподаткування до загальної кількості підприємств, що подали звітність х 100;

– чистий прибуток (збиток) – розраховується як алгебраїчна сума прибутку (збитку) до оподаткування, податку на прибуток та прибутку (збитку) від припиненої діяльності після оподаткування.

В Україні протягом 2010–2013 рр. частка прибуткових та збиткових підприємств не зазнавала істотних змін: 65 % становили прибуткові підприємства та 35 % – збиткові. Зазначене співвідношення зберігається також в розрізі великих, середніх та малих підприємств, лише в машинобудуванні найвищий відсоток прибуткових великих підприємств (у 2010 р. – 73,6 %, а у 2013 р. – 69,6 %). У 2013 р. зменшилася кількість прибуткових підприємств за їх видами, за винятком малих підприємств загалом і в промисловості зокрема.

В Україні у 2013 р., як і за весь аналізований період, позитивний фінансовий результат (сальдо) отримали тільки великі підприємства (8,14 млрд. грн.), тоді як середні та малі підприємства отримали негативне сальдо (відповідно 1,56 млрд. грн. та 29,42 млрд. грн.). Для порівняння у 2012 р. передові позиції посідали середні підприємства (34.61 млрд. грн.), а

аутсайдерами були малі підприємства з від'ємним сальдо фінансового результату 14,74 млрд. грн. Протягом 2011–2013 рр. скорочувалось позитивне сальдо фінансових результатів великих підприємств (з 59,15 млрд. грн. до 8,14 млрд. грн.), зростало негативне сальдо малих підприємств (з 10,6 млрд. грн. до 29,42 млрд. грн.), а середні підприємства розвиваються за цим показником хвилеподібно (найвищий прибуток у 2012 р. – 34,61 млрд. грн., та різке скорочення аж до отримання збитку у 2013 р. – 1,56 млрд. грн.).

У промисловості малі та середні підприємства мають від'ємне сальдо фінансового результату. Машинобудування демонструє позитивний фінансовий результат підприємств (за винятком отриманого у 2012 р. збитку малими підприємствами).

Таку негативну тенденцію підтверджує динаміка темпів зростання фінансових результатів підприємств, що отримали прибуток, та підприємств, що отримали збиток.

Протягом 2010–2013 рр. темп зростання середніх підприємств скоротився найбільше (у 3,7 разів), великих підприємства – з 158,8 % до 91,54 % у 2013 р. (при цьому темпи зростання прибутку у 2011 р. становили 176,42 %. Темп зростання прибутку малих підприємств протягом 2009–2013 рр. змінювався хвилеподібно та становив у 2013 р. 99,62 % (рис. 7).

Рис. 7. Динаміка прибутку підприємств України (% до попереднього року)
Джерело: Державна служба статистики України, власні розрахунки

Аналіз динаміки збитку підприємств України (% до попереднього року) показав, що темпи зростання збитків підприємств України, які їх отримали, доволі високі (рис. 8).

Для великих підприємств цей показник змінювався нерівномірно (у 2011 р. – скорочення на 15 %, у 2012 р. – зростання на 71 %, а у 2013 р. – скорочення на 53 % до рівня 101,63 %). Темпи зростання збитку малих підприємств у 2013 р. порівняно з 2009 р. зросли на 53,32 %, крім того, протягом аналізованого періоду вони зростали щорічно.

Рис. 8. Динаміка збитку підприємств України (% до попереднього року)
Джерело: Державна служба статистики України, власні розрахунки

У промисловості ситуація інша: у 2010 р. зафіксовано найвищий темп зростання прибутків, отриманих малими та середніми підприємствами (відповідно 131,06 % та 164,31 %), а у 2011 р. – найвищими темпами зростали прибутки великих підприємств (176,15 %). У 2012 р. відбувся різкий спад темпів приросту прибутків підприємств, а в 2013 р. – їх незначне зростання (рис. 9).

Рис. 9. Динаміка прибутку промислових підприємств України (% до попереднього року)
Джерело: Державна служба статистики України, власні розрахунки

У 2011 р. зафіксовано найвищий рівень темпів зростання прибутків великих промислових підприємств (176,15 %) та збитків – 149,34 %.

Темпи зростання збитків малих підприємств щороку зростають (від 83,20 % у 2009 р. до 145,29 % у 2013р.) (рис. 10).

Рис. 10. Динаміка збитку промислових підприємств України (% до попереднього року)
Джерело: Державна служба статистики України, власні розрахунки

Рис. 11. Динаміка прибутку машинобудівних підприємств України (% до попереднього року)
Джерело: Державна служба статистики України, власні розрахунки

У машинобудуванні спостерігається тенденція різкого скорочення прибутків підприємств протягом у 2011–2012 рр., при цьому, починаючи з 2012 р., прибутки малих підприємств починають зростати, тоді як цей показник серед великих та середніх підприємств продовжує негативну тенденцію (рис. 11).

Збиток серед машинобудівних підприємств найшвидше зростає у великих підприємств (у 2013 р. він зріс у 5 разів порівняно з 2011 р. та у 3 рази порівняно з 2012 р.) (рис. 12)

Рис. 12. Динаміка збитку машинобудівних підприємств України (% до попереднього року)
Джерело: Державна служба статистики України, власні розрахунки

Нестабільність динаміки фінансових результатів в економіці України загалом в промисловості і зокрема в машинобудуванні спричинена низкою чинників, серед яких значну роль продовжує відігравати “тінізація”. Тому задля вдосконалення економіко-правового середовища та зменшення рівня “тінізації” вітчизняної економіки у 2013 р. в Україні відбулася низка змін в законодавстві та нормативно-правовому забезпеченні, що стосуються фінансової звітності та порядку визначення підприємствами результатів своєї фінансової діяльності. Зокрема, змінено декілька положень в НП(С)БО “Загальні вимоги до фінансової звітності”, що покликані спростити ведення бухгалтерського обліку та подання фінансової звітності та прийнято Закон України “Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо трансфертного ціноутворення”, що повинен запобігати реалізації схем з ухиляння від сплати податків їх платниками, збільшити державний контроль над ціноутворенням та отримання додаткових коштів до бюджету [13, с. 17].

Збитки великих і середніх підприємств України до оподаткування без врахування банків і бюджетних установ за 2014 р. (дані попередні) склали 408,169 млрд. грн. проти 38,289 млрд. грн. прибутку роком раніше[3]. У 2014 р. порівняно з 2013 р. фінансовий результат прибуткових підприємств зріс на 1,6 % – до 170,257 млрд. грн. Результат збиткових підприємств за цей самий період зріс в 4,5 разу – до 578,426 млрд. грн. Кількість збиткових підприємств у загальній їх кількості в 2014 році зросла на 5,5 % порівняно з 2013 роком і становила до 40,1 %.

Підприємства України в першому півріччі 2014 р. отримали 135,952 млрд. грн. збитку проти 8,724 млрд. грн. прибутку за аналогічний період 2013 р. У 2013 р. українські підприємства отримали 24,722 млрд. грн. прибутку до оподаткування, що в 3,4 рази нижче показника за 2012 р. (84,924 млрд. грн).

Отже, порівняння темпів зростання фінансових результатів з темпами зростання обсягів реалізованої продукції вказують на негативну тенденцію, оскільки темпи зростання чистого прибутку відставали, а перевищення зафіксовано лише в 2010–2011 рр. для великих підприємств загалом і в 2011 р. – для великих промислових підприємств. Хоча в машинобудуванні у 2011 р. всі види підприємств демонстрували випередження темпів зростання фінансових результатів (чистого прибутку) над темпами зростання обсягів реалізованої продукції.

[3] Дані Держстат наводить без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та Севастополя, а також без частини зони проведення антитерористичної операції

Висновки

1. У сучасних умовах ведення бізнесу складні структури великих підприємств (концернів, корпорацій) здебільшого поступаються гнучким та динамічним представникам малого та середнього підприємництва, які миттєво реагують на зміну ринкової кон'юнктури. Однак малі та середні підприємства відстають від більших за розмірами підприємств за абсолютними показниками, наприклад, вартістю активів, обсягом реалізованої продукції, чистим прибутком, тому доцільно проводити порівняльний аналіз тенденцій їх розвитку за темповими показниками з метою визначення рівня їх ділової активності.

2. За результатами аналізу темпів зростання середньорічної вартості активів середніх та малих підприємств виявлено, що починаючи з 2011 р. їх динаміка на рівні економіки України та її найважливішого сектору – промисловості – коливається хвилеподібно з великим розмахом. При цьому найнижчими (за 2009 – 2014 рр.) є середні темпи зростання активів великих підприємств (на рівні економіки – 112,5 %, у промисловості – 114,25 %), а лідирують за цим показником середні підприємства (відповідно 115,83 % та 121,23 %). Зростання майнового потенціалу в машинобудуванні відбувається повільнішими темпами (приріст активів у 2013 р. становив 6,14 %), проте розподіл місць за видами підприємств аналогічний. Малі підприємства за темпами зростання активів займають проміжне становище між великими і середніми підприємствами.

3. Аналіз динаміки зростання обсягу реалізованої продукції великими, середніми і малими підприємствами свідчить про її спадний характер як для економіки України загалом, так і промисловості та галузі промисловості – машинобудування. Лише малим підприємствам у 2013 р. вдалось на загальнонаціональному рівні втриматись на попередніх позиціях (скорочення обсягу реалізованої продукції становило лише 0,36 % порівняно з 2012 р.), а в промисловості та машинобудуванні навіть збільшити обсяги реалізації продукції (відповідно на 8,35 % та 10,93 %), що можна пояснити можливістю швидкої адаптації до умов ринку. У 2013 р. великі підприємства різко скоротили обсяг реалізованої продукції, хоча у 2011 р. вони за цим показником займали позиції лідера.

4. Аналіз фінансових результатів показав, що підприємства машинобудування протягом 2010–2013 рр. отримували чисті прибутки. Величина чистого прибутку великих підприємств у 2013 р. була найбільшою, а середніх – найменшою. В промисловості лише великі підприємства отримали чистий прибуток, який починаючи з 2011 р. різко скорочувався, натомість діяльність середніх і малих підприємств була збитковою. Враховуючи, що за попередніми даними Держстату у 2014 р. збитки великих і середніх підприємств України до оподаткування становили 408,169 млрд. грн. проти 38,289 млрд. грн. у 2013 р., то така тенденція є негативною.

5. Теоретично випередження темпів зростання обсягів реалізованої продукції над темпами зростанням середньорічної вартості активів вказує на підвищення ефективності використання майнового потенціалу суб'єктів підприємництва. На практиці за результатами аналізу вказаних показників за 2012–2013 рр. встановлено відставання темпів зростання обсягів реалізації продукції великих, середніх і малих підприємств від темпів зростання вартості їх активів як в економіці України загалом, так і в промисловості.

6. Перевищення темпів зростання фінансових результатів над темпами зростання обсягів реалізованої продукції свідчить про зниження витрат і ефективніше використання активів суб'єктами підприємництва. Аналіз співвідношень між вказаними показниками за аналізований період виявив негативну тенденцію, оскільки бажане перевищення зафіксовано для великих підприємств України лише в 2010–2011 рр., а для великих промислових підприємств – в 2011 р. Водночас у машинобудуванні всі види підприємств демонстрували випередження темпів зростання чистого прибутку над темпами зростання обсягів реалізованої продукції.

7. За результатами аналізу динаміки великих, середніх та малих підприємств на рівні економіки України, найважливішого її сектору – промисловості та галузі промисловості – машинобудування за такими загальними показниками: вартість активів, обсяг реалізованої продукції і чистий прибуток встановлено, що рівень ділової активності підприємств невисокий внаслідок того, що вони активно нагромаджують майно, проте використовують його неефективно.

Перспективи подальших досліджень

До перспектив подальших досліджень слід віднести проведення порівняльного аналізу розвитку великих, середніх та малих підприємств за загальними показниками за видами економічної діяльності, оцінювання тенденцій та причин їхньої зміни.

1. Стратегія сталого розвитку "Україна – 2020": Указ Президента України від 12.01.2015 р. №5/2015. 2. Гринькевич О. С. Інформаційно-аналітичне забезпечення управління діловою активністю підприємства / О. С. Гринькевич, Г. І. Кіндрацька // Економічний аналіз. – 2010. – Вип. 6. – С.215–218. 3. Бригхэм Ю. Финансовый менеджмент. // Ю. Бригхэм, М. Эрхардт. – 10-е изд./ Пер. с англ. под ред. Е. А. Дорофеева. – СПб.: Питер, 2009. – 960 с. 4. Тонких А. С. Моделирование экономического роста предприятия: предпосылки разработки альтернативных моделей / А. С. Тонких, А. С. Остальцев, И. С. Остальцев // Управление экономическими системами. – 2012. – № 9. – С. 34–45. 5. Хиггинс Р. С. Финансовый анализ: инструменты для принятия бизнес-решений. – М.: ООО "И.Д. Вильямс", 2007. – 464 с. 6. Брег С. Настольная книга финансового директора // С. Брег; пер. с англ. – 4-е изд. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2007. – 536 с. 7. Спільник І. Оцінка динамічності та збалансованості розвитку підприємства як економічної системи / І. Спільник // Економічний аналіз. – 2010. – Вип. 7. – С. 342–345. 8. Господарський кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. 9. Аналітичний звіт про стан і перспективи розвитку малого та середнього підприємництва в Україні, 2014 р. Державна регуляторна служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dkrp.gov.ua.10. Аналіз економічного стану України (грудень 2014 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=4972952. 11. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави: національна доповідь / за заг. ред. В.М.Гейця [та ін.]. – К. : НВЦ НБУВ, 2009. – 687 с. 12. Методологічні положення про використання фінансової звітності підприємств для цілей статистики підприємств: Наказ Державного комітету статистики України від 31.12.2014 №417. 13. Промисловість і промислова політика України 2013: актуальні тренди, виклики, можливості: наук.-аналіт. доповідь / О. І. Амоша, В. П. Вишневський, Л. О. Збаразська та ін.; за заг. ред. В.П. Вишневського; НАН України, Інститут економіки промисловості. – Донецьк, 2014. – 200 с.